

életrépek

*„Lengyelországban egyetlen holt-
testet sem láttam, sem civilét, sem
katonáét.”*

(Leni Riefenstahl)

KÖVETELTEM, HOGY BELENÉZHESSEK a forgatókönyvbe. Erre a rendező a fejére mutatott: csak ott található. Nem adtam fel. Erre tollat és papírt vett elő, és leírt néhány sort, de szándékosan olyan ronda macskakaparással, hogy semmi mást nem tudtam kivenni belőle, mint a három pontot az utolsó mondat végén.

Mégis egyből azzal kezdtem: – Tehát egymásba szeretnek.

– Hogyhogy?

Felvette a papírt, és a homlokát ráncolva azt mondta: – Nahát, nézd csak, három pont...

Minek ide forgatókönyv? – értem meg, ahogy ott fekszem alatta a Telihold Hotel kanapéján. Már egy hotelszoba mennyezetgerendájára festett ornamentikából is mindenki számára nyilvánvaló, hogy a világon nincs semmiféle misztikum; minden olyan béna és átlátászó, hogy az ember Isten helyett is szégyelli magát, és megszánja az embereket.

Tegnap mindenki haragudott rám. A tűzoltók hangos szirénázás közepette vonultak ki a helyszínre. Borzasztó ricsaj támadt:

– Hol a tűz? – Sehol. – Ez már a harmadik alkalom. – Mi történt már megint? – Zachovalová kisasszony megint bejelentést tett, mielőtt sikerült volna megakadályoznunk. – Más dolgunk is van, mint folyton ide rohángálni ok nélkül.

Hiába próbáltam védekezni: – De hiszen itt füstszag van! Hát senki más nem érzi?

Még a kábeleket sem ellenőrizték. A sisakjukat néztem: tele voltak horpadásokkal. Bizonyára még a krími háború idejéből. Indulni készültek. Követeltem, hogy vizsgálják át a helyiséget. Erre a rendező

ző megszólalt: – Mindenki nyugodjon meg. A tűzoltók meg: – Zacheovalová kisasszony bizonyára megérti, hogy ha túl sokszor kapunk téves riasztást, akkor végül, amikor tényleg nagy baj lesz, senki nem fog kijönni segíteni...

Hát akkor menjenek a pokolba! Ott legalább jó sok tűz van! Ott nincs *semmi* tévedés.

Valaki ki akar szűrni velem. Valaki, aki tudja, hogy a világon csak két dologtól félek: a tűztől és a középszerűségtől. A tűztől való félelemben pedig nincsen semmi középszerű! Biztos vagyok benne, hogy valaki gyufát gyújtott az öltözőmben. Elégetett legalább egy doboznyit. Szándékosan. De ki csinál ilyesmit? A rendező biztosított róla, hogy senki. Belenéztem a szemeteskosárba: semmi. Ha meggyújtunk egy gyufát, nem ég el egészen, csak elszenesedik. De akkor miért nem volt semmi a szemeteskosárban? Sem a földön? Sehol. Nem túl valószínű, hogy bárki zsebre vágta volna. Hacsak nem pont engem akar bosszantani azzal is, hogy semmi bizonyítékot nem hagy maga után. A rendező próbálta megmagyarázni: talán valaki bement oda cigarettázni. De én nem cigiszagot éreztem! Azt azért csak meg tudom állapítani, hogy milyen szag volt.

Ma Martin Jelínekkel forgattunk. Most először. Egy órán keresztül ismételtgettük ugyanazt, először papírból olvasva, aztán fejből:

„Neve.”

„Esther Vorszda.”

„Születési ideje.”

„Ezerkilencszázhuszonkettő május elseje.”

„Születési helye.”

„Olmütz.”

„Nemzetisége.”

„Cseh.”

„Családi állapota.”

„Házas.”

„Házastársa.”

„Tomáš Vorszda.”

„A házastárs születési ideje.”

„Ezerkilencszázhuszonegy július tizedike.”

„A házastárs születési helye.”

„Plzeň.”

„A házastárs nemzetisége.”

„Cseh.”

Martin néha belezavarodott. Egy kissé idegesnek tűnt. Most próbáltunk először együtt. Már hallott rólam. De én még többet hallottam róla.

„A házastárs nemzetisége.”

„Cseh.”

„A házastárs nemzetisége.”

Már mondtam, hogy cseh.

Aztán újrameztük. A hatodik alkalommal próbáltam variálni egy kicsit:

„Neve.”

„Tomáš, most már elég lesz...”

„Neve.”

„Nem bírom tovább.”

„Ha nem bírod velem, hogy bírod majd velük?”

Aztán folytattuk, a gyerekekről:

„Gyerek?”

„Nincs.”

„Miért nincs?”

„A férjem nem akart.”

„Történnék néha balesetek.”

„Nem történtek.”

„És te szeretnéd?”

„A határőrök sosem tegeződnek, Tomáš, még a patkányokkal sem.

A patkányokkal aztán kifejezetten magázódnak.”

„A kérdésre válaszoljon: Szeretne gyereket?”

„Szeretnék.”

„Utoljára kérdezem: Ki az ön házastársa?”

„Te vagy.”

Martin elhallgat, a kezében lévő papírt bámulja. – Itt az áll, hogy „Tomáš Vorszda”.

– Hol?

– Neked nem az van odaírva, hogy „Tomáš Vorszda”?

– De igen.

– Akkor nem azt kellene válaszolnod, hogy „Tomáš Vorszda”?

Nem rám néz, hanem a rendezőre. Meglepetésünkre a rendező azt válaszolja: – Valóban, Zachovalová kisasszony ötlete nekem is jobban tetszik.

Kitépi a papírt a kezünkéből, vonalakat húzigál és satíroz, aztán visszaadja: – Akkor előlről!

„Utoljára kérdezem: Ki az ön házastársa?”

„Te vagy.”

„Így válaszolsz annak, aki éppen kihallgat téged?”

„Így neked válaszolok.”

Szünet. Túl hosszúra nyúlik, de Martinnak muszáj csendben kivárnia, mert megint én következem.

„És most?”

„Csak próbáld megjegyezni.”

„És aztán? Hova megyünk?”

„El innen.”

„És hol találkoztunk?”

Csend. Egy harmadik hang szólal meg, ugyanabban a szobában:
„Annyi biztos, hogy nem itt.”

Esther és Tomáš Vorszda menekülnek. Én vagyok Esther. Martin pedig Tomáš. Az autóban még egy férfi ül, de neki nincs más szerepe, csak az autót vezeti, amivel menekülünk. Mezők között hajtunk keresztül, délidőben, nagyon nagy a hőség. A táj lassanként megváltozik, dombosabbá válik fenyőkkel, kanyarokkal. Csendben ülünk, egy szó nélkül. Egy kis faluba érünk, egy vasútállomáshoz. Újra megszólalunk. Tovább kellene mennünk, de valami történt. Esther rosszul érzi magát, Tomáš elbizonytalanodik, a sofőr gyors döntésre vár.

Esther és Tomáš kettesben folytatja az útját, egy földúton gyalognak. Bőröndöket cipelnek. Azok, amelyeket Tomáš cipel, elképesztően nehezek, Esther bőröndje könnyű. Én vagyok Esther. Martin pedig Tomáš. Esther Tomáš mögött gyalogol. A rendező rám parancsol: „Tomáš-t nézd!” Tomášra nézek, de a rendező tovább kiabál: „Tomáš-t nézd!”

Az arcomat veszik, hogy mindenki láthassa, hogyan néz Esther Tomášra. Martin Tomáš-t játssza, de én csak Martint látom. Martint látom hátulról, a fehér ingjét, sötét nadrágját, a tarkóját, a haját. Csak egy gondolat jár a fejemben: hogy lehet, hogy az inge még mindig hófehér?

A jelenet végén az asszisztens visszateszi a bőröndöket a csomagtartóba. Martin tenyere hólyagosra tört. Megkérdezem az asszisztent, hogy mi van azokban a nehéz bőröndökben. Csak teletömték mindenféle nehéz tárggyal, ami a kezük ügyébe került. A rendező nem akarja, hogy tudjuk, mit cipel Tomáš a bőröndjeiben.

A jeleneteket időrendben vesszük fel. Muszáj így csinálni, mert a rendező nem akarja, hogy előre tudjuk, mi fog történni. Azóta rajta tartom a szemem, amióta csak ideértünk a felvétel helyszínére. Mindent felírok magamnak. A rendező a ház körül „kódorog”, sokáig „üldögél” a favágóbak mellett, vagy „álldogál” az esővízgyűjtő hordó mellett. Bemegy Martinnal a fáskamrába. Azután kijönnek, Martin kezében fűrész. A rendező elégedetten veszi szemügyre a fűrész, bár a szerszám tiszta rozsdás. Ahogy ott álldogálunk Nëmcová asszony háza előtt, és a csodaszép hegyvidéki tájban gyönyörködünk, szándékosan megjegyzem: – A hegyek szerencsére még mindig itt

vannak. Már több ezer éve itt állnak. Szerencsére ezekkel senki nem tehet semmit... De a rendező csak bólogat, mintha mindez teljesen hidegen hagyná.

Bementem a faskamrába körülnézni. Penészszagú homály fogadott. Semmi más, csak rozsdás szerszámok. Martin is bekukucskált. Nem tudom, mi ütött belém. Azt mondtam neki: „Tomáš, most már hagyd abba ezt...”

Martin azonnal visszavágott: „Ha nem bírod velem, mi lesz, ha ők csinálják?”

Mintha tört dőfték volna a hasamba, a szavai nyomán a fájdalom egészen a combomig húzódott. Aztán egy halvány mosoly, és eltűnt az ajtórésből beáradó fénypásmában.

TIKKASZTÓ HŐSÉG. AZ EMBER izzadt bőrén azonnal koszcscikok jelennek meg, ha megvakarja magát valahol. A Telihold Hotel. Először is hosszan és alaposan megmosakszunk. Bemegyek a rendező szobájába. Csak azért teszem, mert Martin azt mondta, lefekszik egy kicsit. Martin az asztal túlsó végén ült az étteremben, az ajtó közelében, megebédelt, aztán eltűnt. Minden este nők hadai kerülgetik, mint macska a forró kását. De hiába. Martin szobája az emeleten van, a rendezőé mellett. A falak mintha kartonpapírból lennének. A rendező cigarettája mindig járt leég a nyitott ablak mellett.

– Szóval szerinted egymásba fognak szeretni?

Megkér, hogy feküdjek hanyatt a kanapén. Becsukom a szemem, hogy ne lássak semmit.

– Így jó lesz?

– Esthernek csizma van a lábán.

– Miért?

– Mert az erdőben van.

– És Tomáš?

Rám fekszik.

– Kapsz levegőt?

– Úgy ahogy.

– Martin nem nyom annyit, mint én. Ő pont olyan nehéz, mint Tomáš. Esthernek egy kicsit soványabbnak kellene lennie, ha a háború alatt ugyanannyit kellett volna nélkülöznie, mint a többieknek, de Esther egy kicsivel többet nyom, mint kellene neki, pontosan annyit, mint te.

Egy ideig nyitott szájjal fújtat a nyakamban, aztán megszólal:

– De ez nem egy erotikus jelenet.

– Nem?

- Nem.
- Hát akkor?
- Majd megérted, ha eljön az ideje.
- Martin tud már erről?

Nem. Martin még mit sem sejt róla. Mélyen és súlytalanul alszik a kartonvastagságú fal túloldalán. Vajon tényleg alszik? Aligha fel nem ébresztettük. Milyen undorító! Hajlandó voltam átlépni egy bizonyos határt csak azért, mert a kanapé Martin szobája mellett helyezkedik el. Aztán felvettem a telefont, és szóltam a recepciónak, hogy a 48-as szobából füstszagot érezni. A rendező sóhajtott egyet, felemelte a fenekét... Vagy nem is, előbb emelte a fenekét, csak azután sóhajtott.

A recepcióról rögvést felrohantak, és dörömbölni kezdtek Martin ajtaján. Sokáig tartott, mire kinyitotta. – Mi a probléma? – Valaki telefonált, hogy a szobában füstszagot érezni. – Kicsoda telefonált? – Egy nő hívott, az ön szobájából. – De itt nincs semmiféle nő. – De a nő a 48-as szobából telefonált. – Akkor biztosan rossz számot mondott. – Egyértelműen 48-ast mondott. – De itt nincs egyetlenegy nő sem. – Hát rendben. És füstszag az van? – Nincsen. – Leellenőrizhetnénk? – Nem hisznek nekem? – A szobákért mi vagyunk felelősek. Ellenőriznünk kell, ha bejelentést kapunk.

A rendező kimegy a folyosóra: – Nem intézhetnénk el békésen az ügyet? – Ön tudja, ki telefonált? – Zachovalová kisasszony. – És Zachovalová kisasszony hol van? – Itt, az én szobámban. – És az ön szobájában van füstszag?

Mindenki dühös volt rám. Kivéve Martint. Ő hitt nekem. Miért is találtam volna ki ilyesmit?

MÁR MEGINT UGYANAZT hallom: „Csak Tomáš-t nézzed!” Egyedül ácsorgok a hálószobában, egy kicsit arrébb húzom a függönyt, hogy jobban kilássak. Tomáš fát aprít a hátsó udvaron. Szinte lemerevedek, nem tudom ellazítani az arcizmaimat. Némcová asszony a vállamra teszi a kezét: „Nézd csak! Mindent érted csinál.”

Esthernek meg kellene ölnie egy nyulat. Úgy kellene megölnie, hogy Tomáš ne tudjon róla, mert épp az ő számára készülne, meglepetésvacsorának. De mivel Esther semmit nem tud eltitkolni Tomáš elől, Tomáš felajánlja, hogy majd ő megöli helyette a nyulat úgy, hogy Némcová asszony meg ne tudja, de ebbe Esther végül nem egyezik bele. Természetesen ő akarja megölni a nyulat egyrészt, hogy Tomáš-nak bizonyítsa, milyen könnyen megbirkózik a feladattal, másrészt hogy Némcová asszonynak is megmutassa, milyen fából faragták. Amikor a rendező mindezt elmeséli nekünk, a halálra ítélt nyúl természetesen már meg van ölve. A jelenet felvételéhez azonban szükségünk lesz egy nyúlra is, és a szerepért többen is versenyeznek a Némcová asszony hátsó kertjében felállított ketrecben.

Követelem, hogy a felvétel közben, a kamerák előtt valóban megölhessem a nyulat. A rendező elveszíti a türelmét. No lám, először a Telihold Hotel kanapéján megfosztom a behatolás örömétől (értsd: hogy a nő megadja magát a férfinak), most meg egy ártatlan lény kivégzésével akarom pótolni azt, ami a színészi képességeimből hiányzik (értsd: a színésznő behódol a rendezőnek). Felhívom a figyelmét, hogy már annyiszor szeretkeztem életemben, hogy annak eljártása nem jelent kihívást, csak egy semmiség a számomra, ellenben még soha semmit nem öltem meg, és az erőszak minden formájától rosszul leszek. Esther hosszú szárú csizmában sétál oda a nyulket-

rechez. Egy héten keresztül várunk az esőre, hogy felvehessük ezt a jelenetet. Amikor végül esni kezd, és Esther hajából csepeg a víz, a nyúlketrec előtti tér pedig sárdagonyává válik, az első baltacsapással sikerül a nyúl egyik lábát levágnom, s csak a másodikkal a fejét. Onnantól kezdve minden úgy megy, mint a karikacsapás, és végül Tomáš és Němcová asszony is hajlandóak megenni Esther főztjét. A konyhában kivéreztetem az állatot, megnyúzó, és egy fazékba dobom. A beleket és a belső szerveket kockára vágom, apróra vágott hagymát keverek bele meg egy kevés sót és borsot, és zsírban megfuttatom egy öntöttvas serpenyőben. Korábban soha nem csináltam ezt így végig.

A felvétel után mély és nyers elégedettség lesz rajtam úrrá. Mint-ha a saját magánszámomat adtam volna elő; olyan mutatványt, ahol az életben maradásom csak egy paraszthajszálon függ.

De aztán Martin megkérdezi, hogy miért pont azt a nyulat választottam.

- Hogyhogy választottam?
- Nem gondoltál semmire?
- Te még soha nem törted el egy állat nyakát sem?
- Azt kaptad el, amelyik a legközelebb volt hozzád, vagy azt, amelyik megpróbált elbújni a sarokban?
- Ez nem választás volt.
- Hat volt belőlük. Te egyet kaptál el közülük.
- Dehát olyan egyformák. Meg sem lehet különböztetni őket egymástól.
- Tehát ha egyszer látsz egy lényt, amelyik pont olyan, mint az a nyuszi volt, annak a megölése is ugyanolyan könnyű lesz, mint ennek.

– Miért, szerinted milyenek azok a nyulak? Olyanok, mint te?

Mohón figyelem az arcát, és nem tévedtem. Hogy lehet valaki ilyen érzéketlen? Akár a napkorong, amely a mészárlás másnapján mosolyogva süt le a vágóhídra. A nap tényleg mindennél kegyetlenebb. Tegnap például azt mondta a rendezőnek, hogy a színészi pályát nem elhivatottságból választotta. Hát, erre senki sem volt kíváncsi.

– Semmi gond, Martin, ezek úgy szaporodnak, mint a rákos sejtek.

– A többi öt nőtény. Az egész populáció ki fog pusztulni.

Utána üvöltöttem: – Akkor menj, és baszd meg őket!

Aztán elrohantam, nehogy sírásban törjek ki.

A nyulat végül nem használjuk. Tomáš születésnap vacsoráján inkább disznóhúst eszünk. Tomáš számára két választás marad: vagy megeszi a disznóhúst, mintha nyúlhús lenne, vagy nem eszik disznóhúst egyáltalán. El kell döntenie, hogy zsidó vagy nem zsidó akar-e lenni.

Sok időt vesztegettünk. Amíg az esőt vártuk, sok időt elvesztegettünk, mert a lineáris idővezetés szabályát nem volt szabad megtörni. A rendező talán eltekintett volna ettől, ha a következő jelenetben csak egy sima étkezésről lett volna szó, de az ételnek meglepetésnek kellett lennie Tomáš számára. Végül az eső lepett meg bennünket, bár már oly' régóta vártunk rá. A gyilkosság pedig fölöslegesnek bizonyult, mint mindig. Most Němcová asszony arra kezd célozgatni, hogy valahol valakinek talán van egy disznója, amit talán agyon lehetne csapni.

A RENDEZŐRŐL AZT REBESGETIK, hogy minden az anyja miatt van. Általános viccelődés tárgyává vált, hogy „anyuci így meg anyuci úgy”: ha a rendező ideges lesz, vagy megakad valamiben, akkor a háta mögött azt kezdik suttnogni, hogy „anyuci így szeretné”, meg: „nem lesz ez így jó, anyuci máshogy döntött”.

Az én figyelmemet is felhívták rá: Bánj óvatosan a kellékekkel! Semmilyen körülmények között ne tégy tönkre semmit. Eszedbe ne jusson olyat javasolni, hogy valamit lecseréljenek, még akkor se, ha bolhás lennél tőle. Pedig semmi sem úgy megy, ahogy kellene. Morvaországban „úgymond” a nyár közepén is fűteni kell a házakat. És a dal, amit Tomáš születésnapján eljátszanak 1942-ben, csak 1945-ben jelent meg.

A rendező anyja egy dilinyós vénasszony, egy kerti széken ül, és tiltakozó leveleket írogat. A jó hírneve állítólag folyamatosan veszélyben van. Pedig az ő jó hírneve az Osztrák–Magyar Monarchia idejétől egészen a mai napig töretlenül tart, majd a jelen pillanattól kezdve a jövőbe nyúlik, amely még a drága mama halála után is irgalmatlanul folytatódik. Ha a lapban tizenöt huszárról írnak, megjelenik a válasza az „olvasói levelek” rovatban: „Soha semmilyen kapcsolatomban nem volt egyetlen huszárral sem.” Amikor a háború véget ér: „Soha nem jártam Münchenben.” Az emberek imádják a leveleit. Néha-néha egy-egy olyan írása is megjelenik, amely az összes létező pletykát és gyanút igyekszik elhárítani: „Elhatárolódom mindentől, helytől és időtől függetlenül.” De azután minden újra indul, a részletekbe menő tobzódásig: „Még azzal a huszárral sem, akinek vörös bajsza volt.”

Vajon okolhatjuk egy ilyen anya fiát amiatt, ha igyekszik inkább minden információt megtartani magának? És a színészeket vajon

okolhatjuk-e, ha azzal fenyegetőznek, hogy betelefonálnak a kulturális minisztériumba, ha nem tudnak meg többet a szerepükről?

Míg az esőre vártunk, megpróbáltuk leitatni a rendezőt. De semmit sem sikerült kiszednünk belőle, csak a diákéveiről mesélt. Különösen pedig egyetlen estéről, mert állítólag soha életében nem tanult annyit a filmezésről, mint Berlinben, a háború előtt, egyetlen este alatt. Az egyik szabadelvűbb városrész táncos mulatójában szórakozott éppen, amikor a férfvécé keresése közben eltévedt a vörösen derengő folyosók útvesztőjében. A vécét nem sikerült azonnal megtalálnia. Hamarosan rájött, hogy mindez egy gondosan kieszelt terv része: a köldök alatti szorító érzés, és közben az ajtórésekből elővillanó, dúsan kifestett segítőkész ajkak: – *Was suchen Sie, lieber Herr?* Végül sikerült meglelnie, amit keresett: egy apró kis vécéfülkét, amelyben megfordulni is alig lehetett. Amikor végre kiürítette a hólyagját, majd meghúzta a plafonról lelógó madzagot, a fal túloldaláról szenvedélyes veszekedés hangjait hallotta. A folyosóra visszatérvén fülét a szomszédos ajtóhoz tapasztotta, de alig pár másodperc eltével az ajtó kivágódott: – *Sie wollen sehen? Zwanzig Mark, bitte.*

A rendező máig sem biztos benne, hogy ennek a jelenetnek melyik része volt előre megrendezve, illetve megbeszélve, és melyik volt az „ügynevezett” való élet. Lehetséges, hogy az étterem bizonyos vendégeinek szórakoztatásához volt szükség az észnek és az ösztönöknek, a tényeknek és a fikciónak erre az ötvözésére. Az is lehet, hogy a kopott hátsó szobának álcázott színpad szerepe az volt, hogy egy nő és egy férfi találkozását kellő részletességgel filmszalagra rögzíthessék. A hangulat éppen olyan kábult és megdöbbentő volt, mintha ugyan-ez a jelenet már vagy százszor megismétlődött volna korábban is.

De a színésznő egyszer csak hisztizni kezdett: szerinte az ő szerződésében az áll, hogy a közösülés felvételekor egy dublőr fogja helyettesíteni. A kamerát kezelő operatőr azonban nem zavartatta magát a nő hisztirohamától, vöröslő bicepsszel is folytatta a felvételt. A színésznő bejelentése a férfiszeretet játszó színészt is meglepte. Meglepettsége mellett ráadásul nem tudta nem személyes támadásnak tekinteni a dolgot. Vajon azért-e, mert már korábról is ismerte a nőt, vagy éppen azért, mert teljesen ismeretlenek voltak egymás számára? Hogy megbántottságát elkendőzze, a férfi hosszas vitába kezdett a nővel arról, hogy a film szempontjából miért olyan fontos, hogy a közösülés aktusa valódi legyen. A nő meg csak csodálkozott, fejét kihívóan oldalra döntötte, a szemöldökét csak az láthatta, aki-nek az érzékei erre voltak kihegyezve. *Und warum?* A férfi tátott szájjal állt, és úgy bámult a nőre, mintha szavakkal le sem lehetne írni azt a művészi igazságot, amellyel ő most megdöbbentő módon magára maradt. Ez a művészi igazság, mint a hétköznapi dolgok fölött álló ismeretek általában, most is megköveteli tőle, hogy hasonlatokkal hozakodjon elő, és éppen ő legyen az, aki a védelmére kel (ő, micsoda szörnyű, mámorító, váratlan megtiszteltetés!). Aztán a férfi színész elsétált a díszletek mögé, olyan helyre, hogy a színésznő és az operatőr ne láthassák, de a rendező még mindig látta: a férfi kinyitott egy ásványvizes palackot a homályban, kortyolt belőle, ádámcsutkája fel-le járt, a falnak támaszkodott és a hajába túrt, majd megszorította az orra tövét, mintha a sírást akarná visszartartani, miközben a díszlet túloldalán a nő úgy tántorgott a hosszú lábszáraival, akár egy nejlonharisnyába bújtatott zsiráf, míg végül a férfi visszaugrott hozzá a díszlet mögül, újra felvette a jelenet fonálát, és kipirult arccal magyarázni kezdett: Ez olyan, mint amikor

a bűvész kettéfűrészel egy nőt: a nézőknek egészben kell látniuk a nőt is, valamint a testét kettévágó fűrészt is, mindezt egyetlen képen, egy időben. Mert ha a nő már darabokban van, az egész nem egy nagy trükk, csak egy semmisség.

A nő egy darabig forgatta a szemét, hátat fordított a férfinak (akinek a válla ezzel egy időben újra leereszkedett), és az operatőrrel kezdett perlekedni: mi az, hogy a férfi színész szerződésében nem ugyanaz áll a közösülési jelenettel kapcsolatban, mint a nő szerződésében? Vajon melyiküket csapták be, és miért? Ki kap érte több pénzt? És végül is miért kapják ők a fizetésüket: azért-e, hogy eljátszsanak valamit, vagy azért, hogy valóságosan meg is tegyék? Erre a férfi színész is felemelte a kezét, és ő is dublőrt követelt. A vége az lett, hogy már szinte a közösülés szélén táncoltak, annak határát soha át nem lépve. Talán éppen emiatt, elég jól játszottak. A dublőrök pedig tíz percre elhelyezkedtek a biliárdasztal mellett, a férfi olyan távolról és olyan nagy amplitúdóval dugta meg a nőt, hogy a kamera előtt semmi ne maradjon titokban. A megcsalt férjet a biztonság kedvéért mindkét pár mellé odaállították. Vajon azért tettek így, mert csak később döntik majd el, hogy melyik aktus mellől vágják ki a férj arcát vágóképnek a végső verzióhoz? Azt viszont elég nehéz elhinni, hogy a férjet játszó színész a dublőrök aktusában valami új vagy izgató dolgot fedezett volna fel, és az igazat megvallva úgy is tűnt, hogy inkább hallgatózik, mint leskelődik, mert a díszlet mögül mintha valami olyasmit hallana, ami személyesen is érinti: ott ugyanis a művészi igazságtól meghatódott színésznő nemcsak kis részletekben, hanem teljes egészében átadta magát a férfinak, aki a jelek szerint nem itatta hiába az egereket.

A rendező elhallgatott. A verandán ültünk. Hosszú lábú, de rö-

vidke szárnyú bogarak keringtek az olajlámpa burája körül. Ezeket meg vajon ki tervezhette? A rendező nem tűrt semmiféle elemzést. Úgyhogy mindenki némán bámult a sötét homályba. Az pedig többszörösen bámult vissza ránk. *Tausend und tausendmal.*

SEMMIHEZ SEM KAPCSOLÓDÓ jelenet. A faluba vittek, egy mélyen a földbe ásott pincébe zártak, a padlója betonból volt öntve. A padlótól a plafonig tele volt pakolva mindenféle holmival: polcok, félig eldőlve, egymás hegyére hányva, nehéz ládák összevissza dobálva, csorba, törött edények, acélrudak töltötték be a szobát faltól falig. A rendező azt mondta, Esthernek át kell gázolnia a szobán, a szeméten keresztül, a hely néhol olyan szűk, hogy beszorul, a padló tele van hideg, rossz szagú pocsolyával. A díszletet bámulom, és nem tudom, mit gondoljak. Az életedet félted, magyarázza. De hol van Esther, mikor és miért? Ez egy emlék vagy egy rémálom? Bízz bennem, kéri. Ő bezzeg nem bíz bennem, egy cseppet sem! Biztosít róla, hogy ő bíz bennem, de mindenekelőtt arról igyekszik meggyőzni, hogy ő tudja, mi módon lehet bennem megbízni.

Egy kamera is fel volt állítva a helyszínen, de csak figyelemmelrelésből. Valójában csak a hangok érdekelték. Este, Němcová aszszony házában egyszer csak újra a saját hangomat hallom a rendező szobájából. Halk moraj és lihegés keveréke, rövid sikkantások, mint amikor valaki egy tüskét húz ki magából. Valami nehézkes, ideges, szégyellnivaló, amit mégis muszáj megtenni. A felvételt újra és újra lejátssza. Aztán az ő hangját is kihallom a hangok közül, és rögtön tudom, hol nyúlkál éppen.

Martin Jelínek. A test és a lélek szépségének gonosz kombinációja. Martin egy olyan férfi szerepét játssza, aki az életéért küzd. Ez egyáltalán nem vicces. És jól kell játszania, mert Tomáš élete is ettől függ. Minden, amit tesz, éppoly valóságos, fontos és hatásos, mint a vérzés elállítás a egy tábori kórház sátrában. Tomáš ott ácsorog valahol egy szürkén kigyózó sor végén, és a halált várja, amikor Martin

vállon ragadja, és elrángatja onnan. Az ő tehetségén múlik, hogy a halál nem veszi észre, amint Tomáš hűlt helye észrevétlenül eltűnik, a szürke menet pedig ismét hézagatlan folyammá olvad össze.

A farkaskutyás őrjárat habzó szájjal nyomoz utána, de hiába, Martinnak sikerült túljárnia a szaglószerveik eszén.

A szünet alatt megpróbál titokban lelépni a Němcová asszony háza mögötti fenyőerdőbe, azt hiszi, egyedül van.

Odaszóllok neki: – Martin.

Összerezzen.

– Martin... (megpróbál nem újra összerezzenni)... Zavarlak? Biztos szeretnél egy kicsit egyedül lenni.

– Természetesen nem zavarasz.

– Ezt most csak udvariasságból mondod, de tudod mit, Martin, az udvariasságnak most igaza van. Hinned kell nekem.

– Micsoda?

– Én soha, hallod ezt: én soha, de *soha nem akarlak zavarni* téged. Soha semmivel nem szeretnék *semmiféle bosszúságot okozni neked*. Soha *semmilyen módon nem szeretnék fenyegetést jelenteni számodra*.

Megmerevedik, mintha a nadrágja akarna lecsúszni róla, idegen nyelven szólal meg: – *All right*.

Körbenézek, a cipőm orrát a földet borító fenyőtűszőnyegbe mélyesztem, és elkezdem részletekbe menően elmagyarázni neki, hogy miért nem szerettem sohasem az efféle fenyőerdőket. Mert kívülről olyan szépek látszanak, de belülről mind ilyenek. A fenyőfák olyan sűrűn nőnek, hogy az összes aljnövényzet kipsztlul, ráadásul még egymást is elnyomják, és itt alul, kábé a törzsek közepéig olyan

az összes, mint egy pálcika... Aztán ott vannak még azok az undorító óriáshangyák is, a túlevelek között futkároznak, meg a pókháló, amelyek majdnem olyan vastagok, mint a törzseket borító zuzmók... hogy én hogy utálom ezt az erdőtípust, olyan egysíkú, belterjes, áthatolhatatlan és ronda az egész...

Az 1947-es év nehezen ragadható meg művészi szempontból. Az eljövendő társadalmi rendszer sejtetése végett muszáj borús árnyalatokat használni. A *fagyaltos* szereplői közül a legkritikusabb problémákat a féllábú ember alakja szimbolizálja. A rendező szívesen felhasználta volna ezt az alakot több jelenetben is, de aztán szigorú mérlegelést követően a féllábú végül csak a történet legvégén jelenik meg, illetve éppen csak hogy felbukkan. Testének fogyatékosága mindenkitől valamilyen viszonyulást követel. Először is: egyáltalán honnan került ide? Egy csonkolt láb a Protektorátus korszakában – ez magyarázatot kíván. De mihelyst előállunk valamilyen magyarázattal, akad valaki, aki nem tudja, vagy nem akarja elhinni.

Ott vannak a fűbe vizező katonák, de a beszélgetésükből nem sokat lehet érteni, ráadásul olyan sötét is van, hogy az egyenruhájukat sem lehet kivenni. Az erotikát lehet csak sejtetve megjeleníteni, de a katonákat a félreértések elkerülése végett muszáj mindig minél részletesebben megmutatni: a színárnyalatokat és a rangjelzéseket is. Semmiképpen nem maradhatnak félreértések. Mert mi következne abból? Összevissza kezdenénk lövöldözni: mi a saját embereinket, az ellenség meg az ellenséget.

A féllábú ember úgy bukkan fel a forgatási helyszínen, mintha a semmiből toppanna elő, bizonyára onnan jön, ahol a másik lába

maradt. Igyekeznek a háttérbe húzódnak, Némcová asszony kertjében üldögél a fűvön, vagy a fáskamra mögött, az esővízes hordó mellett várakozik. Dél tájban valaki ebédet visz neki, ő pedig szinte nem is ír ki a többiek közül, ahogy a térdére támaszkodva a levesét szűröcsöli.

– Ön színész?

– Igen.

– De akkor..., elnézést kérek a megjegyzésért..., ön mindig ugyanazt a szerepet játssza: a féllábú férfit.

– Úgy véli?

– Ugyan mi mást gondolhatnék?

– De hát ez nem mindig egy és ugyanaz a férfi. Csak abban hasonlítanak, hogy véletlenül éppen mindig mindegyiküknek fél lába van.

– Igen, önnek természetesen igaza van... Hisz akkor én is csak egy szerepet játszom: a nőt, akinek két lába van! – majdnem elnevetem magam. – Megnézhetném közelebbről?

– Most rögtön?

– Furcsának tartja ezt a kérést?

– Természetesen nem.

– Akkor menjünk le a pincébe. Le tud jönni a lépcsőn?

Lemegyünk a lépcsőn Némcová asszony kazánházába. Felkapcsolom a plafonról lógó tompán világító, árnyékoló nélküli izzólámpát. A férfi gyakorlott mozdulattal elkezd feltekerni a nadrágszárát.

– Le tudja venni az egészet?

– A protézist?

– Nagyon nehéz lenne?

A homályban félszeg mosoly jelenik meg a férfi arcán.

– Miért mosolyog?

– Furcsa módon a férfiak mindig a protézisre kíváncsiak. A nők viszont a lábcsonkra.

– Tényleg? Hát ez érdekes. Másrészt nem is olyan meglepő. A férfiakat általában a dolgok technikai része érdekli. A nőket pedig.. hogy is mondjam? Az organikus dolgok? És azok a férfiak, akik a férfiakhoz vonzódnak? Vajon ők leleplezik magukat valamivel? Például azzal, ahogy megkéri önt, hogy leplezze le magát?

– Nem követik el ezt a hibát, mivel én nem tartozom közéjük.

(Végre egy férfi, akivel jól lehet beszélgetni... pedig ha meg sem szólalna, az sem zavarna egy cseppet sem. Nem úgy, mint az üres-fejűek fecsegése.)

Aztán körbenézek. – Hát ez meg milyen hely? Valahogy olyan lehangoló. Vajon miért ilyen feketék itt a falak? A szén lehet az oka? Vagy direkt rondították el őket?

– Fogalmam sincs. Még soha nem jártam itt.

– Az az érzésem, hogy erről a filmről alighanem a technikai személyzet tudhat a legtöbbet, hisz nekik jó előre tudniuk kell, mi mindezt kell beszerezni, elrendezni... Öntől mit vár a rendező?

– Tudomásom szerint csak egyetlen jelenetben fogok szerepelni – válaszolja a férfi.

– Kár. Ha egyáltalán valóban így van. De ön is biztos hallott már a rendező munkamódszeréről: semmit nem árul el előre a színészeknek. Lehet, hogy csak egyetlen jelenetben fog szerepelni, de az is megeshet, hogy tízben.

– Én egész biztosan csak egyben szerepelek.

– Úgy tűnik, ön teljesen biztos a dolgában. Egy láb, egy jelenet. Általában így megy ez?

A férfi, aki eddig a kályha előtt ült egy kissámlin, most feláll.

– Fel ne álljon, ha az fásasztó önnek! Láttam, hogy amikor érkezett, a mankóira támaszkodva mászta meg az emelkedőt.

– Azt hittem, látni szeretné a csonkot.

– Üljön csak le. És mutassa meg.

A férfi visszaül a sámlira.

– Szeretne segíteni egy kicsit?

– Segítségre volna szüksége?

Elmosolyodik, a térde fölé tűri a nadrágszárát, elkezdi lecsatolni a bőrszíjakat. Miután a szíjakat eloldotta, megfogja a fából készült lábszárrészt, és lehúzza a csonkról. A csonkot egy zokniszerű anyagdarab védi. Azt is leveszi róla.

– Na, hogy tetszik?

– Nem is tudom... Miért kellett lejönnünk ide? Hogy a többiektől távolabb, titokban nézzük meg?

– Tényleg, miért is?

– Mintha egy nemi szervről lenne szó.

– Ön szerint olyanak látszik?

– Nem is az alakja miatt. Mintha valami tilalmas lenne az egészben. Abban, ahogy a hús össze van varrva. Ugyanaz a rútság és fogyatékoság, mint minden furfangban, amellyel a testünk a szépségre törekszik.

– Hogyan történt?

– A háború idején.

– Hát persze, igen. A háború tényleg, valóban megtörtént. És az egésznek még csak két éve. Ez az egész film meg csak egy bohóckodás. Vajon soha nem jutunk majd el egy ennél magasabb színvonalra?

– Nem, semmi köze nem volt a háborúhoz. Csak egy sima bal-
eset volt.

– És aztán? Így talán jobban járt?

– Álljon csak fel! Fel tud állni? Támaszkodjon a falnak.

Szót fogad. Megfogom a combját. Az egyik vastag és erős, mert az hordozza az egész teste súlyát. A másik meg gyenge és satnya, bár kétségtelenül próbálja tornáztatni, karbantartani.

– A jelenetében is van mankója?

– Van.

– Hát persze. Tudja, miért?

– Különben nem tudok megállni.

– Igen, mert a mankók segítségével nyerte újra vissza az emberi tartását, tanult újra mindent. Most már értem, miért szerepel a filmben.

– A jelenetem nagyon egyszerű.

– Nem, nem egyszerű.

– Martin Jelínekkel nem lehet ilyen jól elbeszélgetni.

– Próbálta már?

– Ő egy nyomorék.

– Mi a baj vele?

– Semmi. Ez borzasztó lehet. Nyomoréknak lenni, akit senki sem sajnál. Nyomoréknak lenni, akit mindenki irigyel. Találkozott már valaha olyan emberrel, akit senki sem sajnál?

Elneveti magát, de olyan röviden és élesen, hogy az leginkább kutyaugatásra hasonlít. – Rengeteggel...

– Tudom, mire gondol. Sokan állítják, hogy ilyen nincs. Bár erre

könnyű úgy felelni, hogy senki sem találkozhat az összes emberrel. Vagyis: hogy mondhat valaki olyat, hogy ilyen nincs. Aztán meg, ha mégis találkozik akár csak egy olyan emberrel, az már elég bizonyíték. Hát van ennek értelme? Igazságos ez így?

Észrevétlenül követem Martint, a rendezőt és az operatőrt az erdőbe. Nem vesznek észre. Látni akarom, mit tesz Tomáš, amiről Esther nem tudhat.

A rendező egy lapátot nyom Martin kezébe.

- Kezdj el gödröt ásni!
- De milyen nagyot? És milyen mélyet?
- Egy gödröt ásol. Kamera! Felvétel indul!

Talán az a cél, hogy Martin pánikba essen, mert a pánikot nem lehet színészileg eljátszani. A talaj olyan, akár egy csontszáraz anyagdarab a túlevélszőnyeg alatt. Az ásó borzasztóan silány, az éle képtelen elvágni a vastag gyökereket, amelyek a föld alatt kígyóznak ide-oda. Martin alig győzi törölgetni a homlokát, az izzadság a hasáig csorog az inge alatt. Egy kis gödröt ás ki, kicsit, de mélyet. A rendező nézegeti egy darabig, de aztán azt mondja, hogy az alakja nem megfelelő. Martin arca erre úgy elsápad, mint a holdviola, amely a fenyőerdők fényszegény aljnövényzetében is megél.

Amikor sétálni hívtam az erdőbe, biztos, hogy el akarta kerülni a gödröt, amit ásott. Amikor kértem, hogy menjünk egy kicsit beljebb a fák közé, megpróbált ellenállni, de aztán kézen fogtam, és úgy húztam magammal. Végül majdnem beleestünk abba a gödörbe. Úgy tettem, mintha semmit sem tudnék az egésztől. Mit keres ez itt az erdő közepén? A háború idején ásta valaki? Vajon miért? Úgy beszéltem

róla, mintha valódi lenne. Annyi biztos, hogy nagyon undorítónak találtam. Ő nem szólt semmit. Erre feldühödtem, és követeltem, hogy legalább mondjon valamit.

– Talán egy állat áshatta.

– Egy állat? Ugyan milyen állat ásna ilyen gödröt? Maximum egy majom tudna ilyen ásni, ha nagyon összeszedné magát. Ha egy ásót nyomnának a kezébe. És te hol voltál ennyi ideig? És mit csináltál?

– Semmit.

– Érdekes. Te sem csináltál semmit. Hol voltál te a háború idején?

– Bajorországban szolgáltam, kubikosmunkát végeztem.

– És aztán? Mást nem lehetett ott csinálni?

NĚMCOVÁ ASSZONY HÁZA, a hálószoba, amelyben Esthert és Tomášť elszállásolták.

A rendező nekem magyaráz:

– Tomášť felver az éjszaka közepén. A szobában vaksötét van. Letépi rólad a paplant, bekapcsolja a zseblámpáját, a szemedbe világít vele, mintha kihallgatna.

– Miért?

– Tesztelni akar.

– És én hogy boldogulok?

– Rosszul. Kodeint adott be neked.

– És Němcová asszony nem ébred fel a zajra?

– Aznap éjjel Němcová asszony nincs a házban. Pont ezért választotta Tomášť ezt az éjszakát.

Megpróbálom a lehető legtöbbet kihozni a jelenetből. A kodein bődító hatásáról tudomást sem véve idegesen ellenkezem, hogy Martin kénytelen legyen erőszakot alkalmazni. Az ágyvég fémrácsába kapaszkodom, lerúgom a paplant a combomról, Martin már levegőért kapkod, a bordái közé erős rúgásokat kap Esther hegyes térdeitől. A rendező látja a verekedést, de hagyja, hadd folytatódjon, akár egy néhány koronával megvesztegetett börtönőr. Martin erősebb nálam, de neki is csak két keze van. Az egyik kezével a tekergőző és rugdosódó Esthert próbálja lefogni, a másikban a zseblámpát tartja, amelynek fénynyalábja meg-megvilágítja a szoba és Esther egyes részleteit. Tomášť mégis hősiiesen kiabálja: „Neve? Születési ideje?”, de Esther visszakiabál neki: „Ki kérdezi? És kitől?”

A rendező végül a fejét csóválja, *Csapó*. De én mindig nyerek. A taktikám mindig beválik: először a szabályok ellenében, majd a

szabályok szerint játszom. Hirtelen a másik végletbe csapok át, Martint ismét nehéz munkára kényszerítem: most a nők legalattomosabbnak mondott ellenállásával, az akaratgyengeséggel kell megküzdnie. Halott súlyá omlok az ágyon, vonszolni, rázni, húzni-vonni kell, mintha nem lennék magamnál.

„Neve? Születési ideje?”

Semmi válasz.

„Neve? Születési ideje?”

„Neve!”... (Martin már vöröslő nyakkal hörög, végre megérezem az izzadsága szagát)... „Születési éve!”

Esther szeme végül félig kinyílik: „Kicsoda maga?”

Ez jó kérdés, hiszen tényleg nem ismeri egyik férfit sem: sem az éjszaka közepén felbukkanó kihallgatótisztet, sem Tomášt, akinek úgymond a felesége. Martint esetleg ismerhetné, vele viszont szinte képtelenség megismerkedni.